

Läsningen av Hagdahl sker idag ofta i backspegeln ljus som förströelse, men kanske skulle man vända på kuttingen och i stället närma sig hans kokbok som ett samtidsdokument med förändringsambitioner? Vid en sådan läsning känns Hagdahls rastlösa och temperamentsfulla sökande, han röjer upp i samtidens matlagning och ordnar likt en kökens Carl von Linné maträtter i ordning, han provlagar och proväter. Hagdahls stora receptmaterial, som förvaras på Linköpings museum, skulle kunna ge en god kunskap om 1800-talets mat- och måltidsomvandling. Det berättar förmodligen om hur den stockholmska borgarklassen under 1850–60 och 70-talen utökade sin repertoar av maträtter och statusmarkörer i takt med att industrialiseringen av Sverige tog fart. Det är inte orimligt att tänka sig att originalrecepten kan innehålla information om var råvaror hämtades ifrån men också hur man ersatte råvaror som man inte fick tag i med olika substitut. Inte minst skulle de recept som Hagdahl refuserade kunna ge vägledning om både hur kokboken ska läsas och vad han menade inte tillhörde den nya "kok-konsten som vetenskap och konst". Han drevs av iveren att klargöra recepturer, ange ingredienser i vikt och volym och anvisa lämpliga tillagningstider, något som var nytt för tiden. Men han är också etnografen som iakttar och noterar hur matlagningen, måltiderna och bordsumgänget förändras i det svenska 1800-talets mitt där tekniska innovationer som ångtågets transporter luckrar upp den lokala och regionala måltidskulturen med influenser och importvaror.

I Hagdahls kokbok börjar för första gången i Sverige en svensk måltidskultur bli synlig. Han observerar hur en nation formas med måltidens hjälp, inte minst där en strävande borgerlig medelklass med ekonomiska resurser kontinuerligt lägger sig till med nya smaker och nya maträtter. Den visar en klassklättring manifesterad i det nya smörgåsbordet och genom en helt ny måltidskultur och social arena – restaurangmåltiden. Faksimilutgåvan av kokboken är ett välkommet bidrag för återöppnandet av diskussionen om hur vi blev moderna och urbana stadsbor och hur vi omvandlade måltiden från ett Gudslån till fredagsmys, lördagsgodis och söndagsmiddag.

Richard Tellström, Grythyttan

Cecilia Hammarlund-Larsson, Bo G. Nilsson & Eva Silvén: *Samhällsideal och framtidsbilder. Perspektiv på Nordiska museets dokumentation och forskning*. Carlssons förlag i samarbete med Nordiska museet, Stockholm 2004. 230 s., ill. ISBN 91-7203-510-2.

Det har nog inte undgått någon att det pågår revision inom kulturarvssektorn. Samlingar och verksamheter plockas isär och granskas, texter skrivs om texter som skrivs om texter och den stora frågan är: "Vad betyder det när vi gör på det här sättet, vad säger det om oss?" Boken *Samhällsideal och framtidsbilder. Perspektiv på Nordiska museets dokumentation och forskning* är ett bidrag till revisionen, ett försök att ta steget från verket och betrakta det ur ett särskilt perspektiv. Siktet är inställt på att urskilja hur Nordiska museets verksamhet har gestaltat samhällsideal och framtidsbilder och till sin hjälp vill de tre författarna ta insamlingarna, dokumentationsarbetet och forskningen. Som jag uppfattar det har boken också ett andra ämne, vilket behandlar sambanden mellan museets arbete och den samtida debatten. Att särskilja dessa två spår i boken har viss betydelse för valet av källmaterial och tillvägagångssätt, vilket jag strax tänker återkomma till.

Boken är ingen antologi i bemärkelsen en samling utvalda texter. Det är i första hand en kronologiskt ordnad skildring av Nordiska museets verksamheter skriven av författare vars samsyn och likartade sätt att ta sig an uppgiften fogar ihop deras olika texter till en helhet. Kronologin är uppdelad i tre perioder och inleds med Cecilia Hammarlund-Larssons beskrivning av Nordiska museets första två decennier. Det andra kapitlet, skrivet av Bo G. Nilsson, tar upp skedet kring andra världskriget och slutkapitlet, som är författat av Eva Silvén, behandlar perioden 1965–1989. Varje text är disponerad med en inledande presentation av samhällsklimatet och de aktuella spörsmål som dryftades vid respektive tidsperiods början, vidare introduceras de viktigaste aktörerna vid/kring museet och deras dokumenterade inställning till rådande ideal. Därefter följer en beskrivning av hur idealen och deras förespråkare påverkade museets verksamhet, och slutligen avrundas texterna med en sammanfattning och en upptakt till påföljande tidsperiod. Valet av tidsperioder motiveras inte, men å andra sidan täcks också 1910- och 1920-talen delvis in i skildringen liksom 1950-talet och första delen av 1960-talet. Texterna omfattar med andra ord hela tidsperioden från museets start fram till året 1989,

som får utgöra slutpunkten.

”I denna tid af slapp nationalkänsla”, rubricerar Hammarlund-Larsson inledningskapitlet och citerar därmed Artur Hazelius själv, som vid 1870-talets början gjorde sina första förvärv till de kommande samlingarna. Syftet med bildandet av Nordiska museet var att vårda minnena av dem som ”främjat fosterländsk odling och ära”, medlemmar ur alla samhällsklasser och från alla delar av landet. Debatten vid tiden präglades av nationsintresset och därför var det också naturligt för Hazelius att motivera museets verksamhet genom att hänvisa till dess för nationen uppbyggliga roll. Med hjälp både av lek och av vetenskap, skriver Hammarlund-Larsson, skulle kunskap om fosterlandets själ föras ut till folket och verka förenande.

Som författaren själv påpekar har Hazelius betydelse för konstruktionen av det nationella, såsom ”föreställning, bild, minne, karta, berättelse” (s. 47), redan analyserats och beskrivits i en mängd olika verk, vilket också får mig som läsare att undra varför temat behöver avhandlas ännu en gång. Poängen med att återigen ta upp frågan är enligt Hammarlund-Larsson att med utgångspunkt dels i hans utsagor, dels i uppgifter om samlingarna och utställningarna, undersöka Hazelius egen syn på nationen. Främst uppehåller hon sig vid orden, det som Hazelius skrev eller sade om museets fosterländska uppgift och om vikten av att lära känna den svenska kulturens innersta väsen. I avsnittet som behandlar hans inställning till evolutionismen, för att ta ett exempel, hänvisar hon till Hazelius egna texter och till två tidningsartiklar som han införlivade i anvisningarna till föremålssamlandet. Med dessa utsagor som underlag framstår det som otvivelaktigt att Hazelius anammade det evolutionistiska synsättet: ”Det är också med verkligheten överensstämmande att många mycket snarlika föremål togs in i samlingarna”, skriver författaren, och antyder på så vis att det Hazelius uttryckte om sitt arbete också genomfördes i praktiken.

Det andra kapitlets rubrik, ”Framtidens salt”, är liksom titeln på det första ett citat från en styresman i stiftelsen Nordiska museet och Skansen, Andreas Lindblom. I ett festtal 1931 beskrev han den traditionella byggnadskulturens värde i förhållande till den moderna såsom ett salt som skall sälta det modernas ansvarskänsla och ”upplysa våra ögon inför förpliktelsen mot framtidens bild av Sverige” (s. 70). Lindblom hävdade att ett bibehållande av traditionen var förenlig med den nya tidens ideal, och inte bara det; kunskapen om det gamla bondesamhället var också nödvändig för

att kunna planera det moderna livet.

Bo G. Nilssons bidrag handlar om hur folklivsforskningen och Nordiska museets verksamhet förhöll sig till de politiska förändringar som präglade 1930-, 40- och 50-talen. I den bakgrundsteckning som författaren skissar figurerar i första hand diskussionsgruppen Plan vars förgrundsgestalter Uno Åhrén och Alva Myrdal inbjöd folklivsprofessorn Sigurd Erixon att delta i det offentliga samtal som fördes på Socialvetenskapliga institutet i Stockholm. Nilsson har även tidigare intresserat sig för och beskrivit hur Erixon argumenterade för folklivsforskningens samhällsnytta i planeringssammanhang (”Folklivets upptäckare – Sigurd Erixons by- och bebyggelseundersökningar” i *Samhällets Linneaner*, Carlssons 2000), men i denna text redogör han mer utförligt för hur det radikala nätverket kring paret Myrdal samverkade med den traditionellt borgerliga museivärldens representanter. Det är intressant och nyttigt läsning, inte minst för den som liksom jag har för ovana att dela upp 1930-talets tongivande aktörer i separata grupper, varibland folklivsforskarna definitivt inte blandas med socialdemokratiska politiker. Nilssons poäng, som han också belägger med flera exempel, är att folklivsforskningens medverkan i samhällsdebatten möjliggjordes tack vare den radikala rörelsen som också bidrog till folklivsforskningens sociologiska nyorientering.

Nilssons spännande och välskrivna skildring är en historikers text, baserad på skriftligt källmaterial och med utgångspunkt i att det sagda också kan likställas med det gjorda. Konsekvent med Hammarlund-Larssons skildring startar han i utsagorna, vilka på alla sätt bekräftar samlingarnas karaktär. Att exempelvis insamlingen av arbetarminnen var kontroversiell och att texterna fick formen av samhällskritik får vi veta genom citat från den samtida pressen och Erixonadepten Mats Rehnbergs uttalanden – men inte från själva samlingarna.

Eva Silvén's slutkapitel ”I samtiden eller för framtiden. Om ett kunskapsbygge i senmoderniteten” inleds med en bakgrundsexposé som behandlar de statliga utredningar, snarare än enskilda personer, som präglade museisektorn på 1960- och 1970-talen. MUS 65:s betänkanden Kulturminnesvård (1972), Museerna (1973) och Utställningar (1974) gav uttryck för en förändring i synen på museernas uppgifter. Om tyngdpunkten tidigare hade legat på dokumentation och forskning kom den nu att flyttas till det publika arbetet och samverkan med de samhällsplanerande organen. Silvén uppehåller sig vid just samverkansfunktionen, och knyter så ihop 1900-talets museidebatt med start i Sigurd Erixons strävan,

via 1970-talet fram till dagens diskussion om behovet av tydligare samtidsengagemang och ställningstaganden.

Att museerna, trots den politiska innebörd och de politiska konsekvenser deras verksamhet har i samtiden, sällan eller aldrig artikulerar sitt specifika perspektiv är en fråga som författaren inte går djupare in på i detta sammanhang. I epilogen skriver hon dock att inte bara Nordiska utan också museernas verksamhet under den beskrivna tidsperioden 1965–1989 onekligen inordnar sig i den bekräftande samhällsupbyggande berättelsen, konfliktlös och okontroversiell. Läste vi museernas egna målbeskrivningar och intervjuade vi de enskilda pedagogerna skulle bilden förmodligen bli en annan.

För att tolka en verksamhet som Nordiska museets i termer av förmedlade ideal och framtidsbilder finns det i min mening två sätt att gå tillväga som, när de renodlas, ger ganska olikartade analyser. Den ena handlar om att granska huvudmännens utsagor och sätta deras intentioner i relation till deras praktik, den andra om att undersöka och förstå resultatet av deras praktik, oberoende av de uttalade intentionerna. Det förstnämnda tillvägagångssättet inbegriper en strävan att förklara varför det gick som det gick – man vet nämligen hur det gick – och att finna en logik i det mänskliga handlandet som gör händelseförloppet begripligt. Det andra tillvägagångssättet söker i viss mån befria sig från historiskrivningen, för att istället klarlägga effekterna såsom de framstår för oss idag.

Syftet med analyserna i *Samhällsideal och framtidsbilder* är, som jag förstår det, att med avstamp i museets samlingar, dokumentation och forskning undersöka hur museet har ”gestaltat samhällsideal och framtidsbilder”. Det författarna istället gör är att ge en bakgrund till hur och varför samlingarna och dokumentationsverksamheten tillkom, och på så vis uppmana oss att försonas med Artur Hazelius fosterlandskärlek, Sigurd Erixons typologier och Göran Rosanders systematiseringsiver. Det är en viktig uppgift att granska berättelserna och tolka det skrivna, men det hade också varit intressant och bättre överensstämmande med syftet att analysera själva resultatet. Vitsen med att ta avstamp i resultatet av de stora männens praktik, är just att det blir möjligt att frigöra sig från den vördnad för intentionen och upphovsmannen som annars lätt infinner sig. En sådan analys är möjlig att genomföra men frågan är vilket perspektiv på materialet som mest skulle gagna dagens kulturinstitutioner i deras fortsatta arbete.

Slutligen, när jag fick syn på boken slog det mig att det har skrivits mycket om Nordiska museet under

det senaste decenniet. När Jubileumsutgåvan kom för sex år sedan kändes det som om museets förhåvanden redan var tämligen väl beskrivna och frågan är vem *Samhällsideal och framtidsbilder* vänder sig till. Är det till studenter i etnologi såsom ett slags del i ämnets historik? Tänker man sig en kulturintresserad allmänhet? Eller personalen på de svenska museerna? Oavsett vilket hade jag föredragit en rejäl granskning av den samhällsbild som samlingarna och dokumentationerna återger, en bild utan vare sig ifyllda lakuner eller hyggliga intentioner.

Eva Löfgren, Göteborg

Anna Meeuwisse & Hans Swärd: *Den ocnurerade verkligheten. I reportage, bild och undersökningar*. Carlssons, Stockholm 2003. 292 s., ill. ISBN 91-7203-566-8.

Hur ska samhället undersökas och beskrivas? Hur ska samhällsskildrarna producera relevanta beskrivningar av den ”verklighet” de är satta att undersöka? Såväl inom vetenskapen som inom andra områden där man producerar beskrivningar av samhället finns alltid anledning att förhålla sig kritiskt och reflexivt till metoder, begrepp och perspektiv. Antologin *Den ocnurerade verkligheten* låter företrädare för flera humanistiska och samhällsvetenskapliga discipliner ge sig i kast med samhällsbeskrivningarnas framväxt och traditioner, arbetssätt, olika genrer och inte minst deras sanningsanspråk.

Vad gäller det senare refererar bokens titel snarare till strävanden och ambitioner än till någon föreställning hos författarna om en social verklighet som finns därute fix och färdig att avtäckas och återskapa med ordets eller bildens hjälp. Det samlade meddelandet till läsaren är också att det ligger bortom möjligheternas gräns att klä av och beskriva en för alla giltig och oomtvistad verklighet. Det handlar i stället om beskrivarens val av perspektiv, åt vilket håll blicken riktas och hur det sedda sedan tolkas och omformas till text. Poängen är snarare att denna ambition att ”fånga verkligheten” ändå har lockat generationer av utredare, journalister, fotografer och forskare och att deras arbete på ett eller annat sätt har bidragit till hur samhället – inte minst dess s.k. skuggsida – kommit att betraktas.

Som en gemensam plattform för bokens olika bidrag står en märklig undersökning som genomfördes i Stockholm 1912. Förklädda till uteliggare och utslagna besökte ett antal socialt intresserade män stadens här-